

TASHQI VA ICHKI MOTIVATSIYALARNING YOSHGA BOG‘LIQLIGI**Davlatova Saida Tojimuxammadovna**

Qo‘qon universiteti o‘qituvchisi

Mahmudov Muhammadali Qaxramonovich

Qo‘qon universiteti psixologiya 2 kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur tezisda motivatsiya so‘ziga tarif va uning kelib chiqishi, qo‘llash usullari, turlari keng yoritib berilgan hamda bu ma‘lumot asnosida umumiy xulosalar berib o‘tilgan

Kalit so‘zlar: Motivatsiya haqida tushuncha, uning kelib chiqishi, turlari, motivatsiya qo‘llash usullari.

Kirish:

Motivatsiya-bu odamlar va boshqa hayvonlarning ma‘lum bir vaqtda xatti-harakatni boshlashi, davom ettirishi va to‘xtatishi sababi. Motivatsion holatlar odatda inson ichida harakat qiluvchi, maqsadga yo‘naltirilgan xatti-harakatlarga moyillikni yaratadigan kuchlar sifatida tushuniladi. Ko‘pincha turli xil ruhiy holatlar bir-biri bilan raqobatlashadi va faqat eng kuchli holat xatti-harakatni belgilaydi. Bu shuni anglatadiki, biz biror narsani amalga oshirmasdan turib, biror narsa qilishga undashimiz mumkin. Motivatsiyani ta‘minlovchi paradigmatic ruhiy holat, istak deyiladi. Ammo boshqa turli holatlar, masalan, nima qilish kerakligi yoki niyatlari haqidagi e‘tiqodlar ham motivatsiyani ta‘minlashi mumkin. Motivatsiya „motiv“ so‘zidan olingan bo‘lib, u kishining ehtiyojlari, istaklari, yoki undovlarini bildiradi. Maqsadga erishish uchun shaxslarni harakatga undash jarayoni. Ish maqsadlari kontekstida odamlarning xatti-harakatlarini kuchaytiradigan psixologik elementlar pulga bo‘lgan xohishni o‘z ichiga olishi mumkin.

Asrimizning boshlarida turli mamlakatlarda motivatsiyani o‘rganish bo‘yicha samarali ishlar deyarli bir vaqitning o‘zida boshlangan edi. Motivlar muommosi rivojlanishda uzoq va qiyin yo‘llarni bosib o‘tdi. Tadqiqotlar tarixini hisobga olgan holda, motivatsiya assotsiatsiyachilarning “atomizm” tushunchalarini yengish bilan bog‘liq holda rivojlana boshlagan. Bu davrga kelib (XIX asr oxiri-XX asir boshi) che telshunoslikda motivlarni o‘rganishga katta e‘tibor berilgan. Motivatsiya masalalarini ishlab chiqish psixologiya fanining turli sohalarida turli usullardan foydalangan holda intensiv ravishda amalga oshiriladi. Angliyada Uilyam Makdugal instinktlarni asosiy tushuntirish tushunchasi deb hisobladi va shu bilan motivatsiyani instinktlar nazariyasi ruhida o‘rganishga asos soldi. Keyinchalik bu yo‘nalish zamonaviy etologlar -Konrad Lorenz va Nikols Tinbengenning asarlarida taqdim etiladi. Avstriyadagi Zigmund Freyd Makdugal bilan deyarli bir vaqtda tushlar mazmuni va nevrotiklarning xulq-atvori kabi mantiqsiz ko‘rinadigan hodisalarni yashirin ehtiyojlar dinamikasi bilan tushuntirishga harakat qildi. Motivlar haqidagi dastlabki tadqiqotni A. A. Uxtomskiy (1875-1945), yaxlit xulq-atvorni hisobga olgan. Uning ilmiy qiziqishlari markazida bo‘lgan motivlar muammosini u turli fiziologik, psixologik va turli jihatlarida o‘rganilgan.

Inson motivlarining asosiy turlari oltita komponentni o‘z ichiga oladi:

Tashqi motivlar. Ular tashqi komponentlardan kelib chiqadi. Misol uchun, agar do‘stingiz yangi narsa sotib olgan, va siz buni ko‘rgan bo‘lsangiz, pul ishlashga va shunga o‘xshash narsani sotib olishga undaysiz.

Ichki motivlar. Insonning o‘zida paydo bo‘ladi. Masalan, biror joyga borish va vaziyatni o‘zgartirish istagida ifodalanishi mumkin. Bundan tashqari, agar siz bu fikrni boshqalar bilan baham ko‘rsangiz, kimdir uchun bu tashqi sababga aylanishi ham mumkin.

Ijoiy motivlar. Ijoiy mustahkamlashga asoslangan bo‘ladi. Misol uchun, bunday motiv o‘rnatishda mavjud - men ko‘p ishlayman, men ko‘proq pul topaman. **Salbiy motivlar.** Ular insonni xato qilishdan qaytaradigan motivlar. Misol uchun - men o‘z vaqtida turmayman, muhim uchrashuvga kechikib boraman.

Barqaror motivlar. Inson ehtiyojlariga asoslangan va tashqaridan qo‘shimcha mustahkamlashni talab qilmaydi.

Beqaror motivlar. Ular tashqaridan doimiy mustahkamlashga muhtoj.

Tashqi motivatsiya tashqaridan kuchlar orqali insonni ishlashga undovchi kuch. Ya‘ni, odamlar xatti-harakatlarining sabablarini o‘zlari qabul qiladilar va o‘zlarini piyon deb hisoblaydilar. Bunday motivatsiyalar tashqi moddiy va psixolog shart-sharoitlar bilan tartibga solinadi: pul, mukofat va hatto jazo. Ichki turtki insonga “Men” ga yetaklaydigan malakaga hamda shaxsiy tanlovga bo‘lgan ehtiyoj bilan bog‘liq. Bunday turtki bilan, odamlar nima qilishayotganining haqiqiy sababi nima ekanini tushunadilar va atrof-muhit bilan samarali ta‘sir o‘tkazadigan vosita sifatida o‘zaro munosabatlarda o‘zlarini his qilishadi. Ya‘ni ichki motivatsiya, ehtiyojlar, manfaatlar, niyatlar, maqsadlar, istaklar, o‘z-o‘ziga ishonch, o‘z-o‘zini anglash imkoniyati, ishdan qoniqish hislarida ishlatiladi. Salbiy motivatsiya shaxsning psixologik holatiga jiddiy ta‘sir ko‘rsatadigan salbiy his tuyg‘ular va hissiyot bilan bog‘liq. Shuning uchun ularni ishlatishda bir nechta omillarni hisobga olish kerak.

- Intelektual rivojlanish darajasi. Inson aqilli va bilimli bo‘lsa salbiy motivatsiya usullari unchalik ta‘sir qilmaydi.
- Yoshi bilan odam salbiy motivatsiyaga moyilligi ko‘proq bo‘ladi. Yillar o‘tishi bilan uning hayotida norozilik va salbiy his-tuyg‘ular ta‘siri darajasi kuchayib boradi.
- Oilaviy ahvol. Motivatsion ta‘sir biz sevadigan va qiyqinchilikdan himoya qilishga harakat qiladigan oila, yaqinlar haqida ko‘proq v sezgirroq qabul qilinadi.

Dunyo bo‘ylab eng zo‘r aql egalari motivatsiyani batafsil o‘rganishgan. Bunga jaxon adabiyotidagi asarlarini misol tariqasida ko‘rsatish mumkin. Podmarkova, I.F. Belyaeva, D.S. McClelland, J. Atkinson. Aksariyat psixologlar hamda faylasuflar to‘plangan ma‘lumotlarni nazariya va g‘oyalarda aks ettirdilar. Bu esa hozir ham insonga hayotni qayta ko‘rib chiqishga yordam beradi. Motivatsiya funktsiyalari, qoida tariqasida, belgilangan vazifalarni amalga oshirishga qaratilgan. Ular butun tizimga yaxlitlik va barqarorlik beradi.

Motivatsiya bu insonni biron ishga undash, uni harakatga keltirish. Motiv bo‘lmasa motivatsiya bo‘lmaydi. Motivatsiya asosan ikki turlik bo‘ladi. Ichki va tashqi. Ichki motivatsiyada insonni o‘zi tomonidan paydo bo‘lishiga aytiladi. Tashqi motivatsiyada esa insonga tashqi tomondan keladigan kuchlar. Motivatsiya hayotimizning istalgan bosqichida muvaffoqiyat qozonishning

muhim omillaridan biri. Shaxsiy yoki professional voqealar bo‘ladimi, ikkalasi ham maqsadga erishish uchun odamga kuchlik motivatsiya kerak bo‘ladi .

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkini motivatsiyani yoshga bog‘liqligini yosh davrlari bo‘yicha kuzatishlarga asoslanib, inson ehtiyojlaridan kelib chiqib motivatsiya rivojlanib boradi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Hayotiy tajriba ortib borgan sari erishilgan natijalar ahamiyati katta. Agar muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi tajribada mavjud bo‘lsa shaxsni intilishlariga ijobiy ta‘sir etadi. Agar muvaffaqiyatsizliklar tajribada kuzatilgan bo‘lsa ehtiyotkorlik kuchayib ketadi. Istiqbolni ijobiy tasavvur etish pozitiv natijalarga erishishning daslabki qadamidir. Har bir insonda ichki va tashqi motivatsiyalar mavjud. Anashu motivatsi sabab insonlar doimo izlanish va intilishda harakatda bo‘ladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ганиева, М. А., and Д. М. Файзуллаева. "Кейс-стади ўқитишнинг педагогик технологиялари тўплами/Мет. қўлл."Ўрта махсус, касб-хунар таълими тизимида инновацион технологиялар" сериясидан." Т.: ТДИУ 95 (2013).
2. Ганиева, М. А., & Файзуллаева, Д. М. (2013). Кейс-стади ўқитишнинг педагогик технологиялари тўплами/Мет. қўлл."Ўрта махсус, касб-хунар таълими тизимида инновацион технологиялар" сериясидан. Т.: ТДИУ, 95.
3. Файзуллаева, Д. М., М. А. Ганиева, and И. Неъматов. "Назарий ва амалий ўқув машғулотларда ўқитиш технологиялари тўплами/Мет. қўлл." Ўрта махсус, касб-хунар таълимида инновацион таълим технологиялари сериясидан–Т.: ТДИУ 137 (2013).
4. Файзуллаева, Д. М., Ганиева, М. А., & Неъматов, И. (2013). Назарий ва амалий ўқув машғулотларда ўқитиш технологиялари тўплами/Мет. қўлл. Ўрта махсус, касб-хунар таълимида инновацион таълим технологиялари сериясидан–Т.: ТДИУ, 137.
5. Ganiyeva, Muborak. ""Шахс ва жамият" ўқув фанида таълим сифатини оширишнинг муҳим масалалари (Ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари мисолида)." Архив научных исследований (2020).
6. Ganiyeva, M. (2020). "Шахс ва жамият" ўқув фанида таълим сифатини оширишнинг муҳим масалалари (Ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари мисолида). Архив научных исследований.
7. Ganiyeva, Muborak. "Тарихий-маданий туризм ва уни ривожлантириш истиқболлари." Архив научных исследований (2020).
8. Ganiyeva, M. (2020). Тарихий-маданий туризм ва уни ривожлантириш истиқболлари. Архив научных исследований.
9. Madaliyeva Xurshida Ulug‘bek qizi, & Muborakxon Ganiyeva. (2023). МАКТАБГАЧА ТА‘ЛИМ TASHKILOTLARIDA XORIJIY TILLARNI O‘QITISHNING ZAMONAVIY METODIKASI. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1(1), 350–352. <https://doi.org/10.54613/ku.v1i1.445>
10. Ганиева, М. А. "САХИБКИРАН-СОЗДАТЕЛЬ ШКОЛЫ ПО УПРАВЛЕНИЮ ГОСУДАРСТВОМ." Экономика и социум 3-2 (106) (2023): 468-474.

11. Ганиева, М. А. (2023). САХИБКИРАН-СОЗДАТЕЛЬ ШКОЛЫ ПО УПРАВЛЕНИЮ ГОСУДАРСТВОМ. Экономика и социум, (3-2 (106)), 468-474.
12. Ганиева, Муборак Адиловна. "Концептуальные основы образовательной технологии в курсе «Обществоведение»." Вестник Университета Российской академии образования 3 (2010): 135-137.
13. Ганиева, М. А. (2010). Концептуальные основы образовательной технологии в курсе «Обществоведение». Вестник Университета Российской академии образования, (3), 135-137.
14. 8. Raximjonovna, U. N. (2023). O‘SMIR YOSHIDAGI O ‘QUVCHILARDA “TARBIYA” FANINI O ‘QITISH ORQALI MUSTAQIL FIKRLASHGA O ‘RGATISH. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(6), 232-237.
15. 9. Asilova, S. X. (2023). O ‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO ‘NALTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MEKANIZIMLARI.
16. 10. Xursanov, O. (2023). TALABALARNI HAMKORLIK TEXNOLOGIYASI ASOSIDA O‘QUV - MA‘NAVIY MOSLASHUVCHANLIK IMKONIYATLARINI OSHIRISH TEXNOLOGIYASI (1 - KURS TALABALARI MISOLIDA). Educational Research in Universal Sciences, 2(12), 264–269. Retrieved from
17. Maxmudova Zilola. (2023). TALIM MUASSASI RAHBARLARIDA YUKSAK AXLOQIY SIFATLARI RIVOJLANTIRISH. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 1(2), 78–83. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/17>
18. Toxirjon, U. (2024). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O‘RTASIDAGI O‘ZARO TA‘SIRNI O‘RGANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 22-27.
19. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O ‘QISHNI YETKAZIB OLIHGA QIYNALAYOTGAN O ‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 9-13.
20. Umarov Tokhirjon. (2024). PROVISION OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN EXTREME SITUATIONS IS SOCIAL. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 2(2), 1–6. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/28>
21. В статье представлена информация о роли педагогики и психологии в повышении качества и эффективности образования, формировании зрелого поколения. Данное научное исследование исследует решающую роль симбиотических взаимоотношений педагогики и психологии в . (2024). YANGI O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR, 2(2), 5-12. <https://nuzjournals.uz/index.php/yoit/article/view/79>
22. Umarov Toxirjon. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ РАЗНЫХ РЕЛИГИЙ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 3(2), 18–25. Retrieved from <https://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/655>
23. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O ‘QISH SAVODXONLIGINI O ‘RGANISH (PIRLS). *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 14-17.
24. Umarov, T. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИГРУШЕК НА ДЕТСКУЮ ПСИХОЛОГИЮ. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 18-21.